

מחלוקת בועז עם הגואל בענין יבומה של רות

הרב יעקב נבון

א. מבוא*

אנו מוצאים משא ומתן בין בועז לבין הגואל במגילת רות. בועז מבקש מהגואל האלמוני לגאול את השדה אשר מכרה נעמי, כי אין זולתו לגאול. ואם לא תגאל אומר בועז אנכי אגאל אחריו. בועז מבקש מהגואל לקיים מצות יבום ברות, כמ"ש (רות ד', ה): "ויאמר בועז ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואביה אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו". הגואל מתנגד ואינו מעוניין (שם, ו): "ויאמר הגואל לא אוכל לגאול לי פן אשחית את נחלתי. גאל לך אתה את גאולתי, כי לא אוכל לגאול". ויש להבין מה המחלוקת ביניהם.

מתוך דברי רש"י עולה, שהויכוח בין בועז לבין הגואל, נסוב סביב הדרשה "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ד'", האם עמוני ועמונית מואבי ומואבית, או שעמוני ומואבי לא יבוא, אבל עמונית ומואבית אינן פסולות לבוא בקהל. בועז סבר עמוני ולא עמונית, והגואל סבר עמוני ועמונית. וכך רש"י מסביר שם ז"ל: "פן אשחית את נחלתי – זרעי, כמו נחלת ה' בניס, לתת פגם בזרעי, שנאמר לא יבא עמוני ומואבי, וטעה בעמוני ולא עמונית".

ב. מחלוקת אבנר ודואג בהלכה של עמוני ולא עמונית

מבואר ביבמות במשנה (עו, ב): "עמוני ומואבי אסורים ואיסורן איסור עולם, אבל נקבותיהם מותרות מיד. מצרי ואדומי אינם אסורים אלא עד שלשה דורות אחד זכרים ואחד נקבות". ובגמ' שם, אחר שדוד הרג את גוליית הפלשיתי, שאל שאול עליו אם הגון למלכות. ודואג השיב לשאול: "עד שאתה משאיל עליו אם הגון למלכות אם לאו, שאל עליו אם ראוי לבוא בקהל אם לאו מ"ט? דקאתי מרות המואביה. אמר ליה אבנר: תנינא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית". והקשה עליו דואג: "אלא מעתה ממזר ולא ממזרת". שגם ממזרת תהיה מותרת, כמו שעמונית מותרת. השיב לו אבנר: "ממזר כתיב, מום זר (כל שיש בו מום זרות, רש"י שם)".

*מאמר זה נכתב בעקבות דבריו ומקורותיו של מוה"ר יוסף זיון זצ"ל בספרו מועדים בהלכה על ענייני שבועות, ובעקבות שיעור ששמעתי מפי מוה"ר משה דימנטמן שליט"א. מאמר זה עוסק בשאלה יסודית וחשובה, האם פסול הזרע כרוך ותלוי בפסול האם ובפסול הביאה או לא. והרחבנו וביססנו את הדברים עפ"י המקורות הנ"ל, וגם הבאנו ראיות ממקורות אחרים.

הקשה שוב דואג: "מצרי ולא מצרית". שגם מצרית תהיה מותרת, כמו שעמונית מותרת. השיב לו אבנר: "שאני הכא דמפרש טעמא דקרא, על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים (דברים כג), דרכו של איש לקדם ולא דרכה של אשה לקדם". הקשה לו דואג: "יהיה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים, אישתיק", אבנר שתק מכח קושיותיו של דואג. המלך מבקש לברר בעקבות הויכוח שבין אבנר לדואג בבית המדרש, מהי ההלכה: "צא ושאל בבית המדרש. אמרו ליה: עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. אקשי להו (לחכמים) כל הני קושייתא, אישתיקו (הקשה לחכמים כל אותן קושיות ושתקו). בעי לאכרוזי עליה (רצו להכריז על דוד שפסול), מיד ועמשא בין איש ושמו יתרא הישראלי, אשר בא על אביגיל בת נחש". (שמואל ב, יז), וכתוב יתר הישמעאלי (דה"י א, ב), אמר רבא: מלמד שחגר חרבו כישמעאל ואמר, כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב. כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמת: "עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית".

מקשה הגמ': איך הוא נאמן להעיד בשם שמואל: "והאמר רבי אבא אמר רב כל תלמיד חכם שמורה הלכה ובא, אם קודם מעשה אמרה שומעין לו, ואם לאו אין שומעין לו". ביאור הדברים, שאם באת הוראה לידו ושנאה לתלמידיו בבית המדרש קודם מעשה בשם רבו שומעין לו, אבל אם שנאה לתלמידיו בבית המדרש לאחר שבא מעשה לידו אין שומעין לו, וכאן הוא מודיע על ההלכה בבית המדרש לאחר שבא מעשה לפניהם על כשרותו של דוד, א"כ איך הוא נאמן? משיבה הגמ': שכאן אין חשש שישקר, ואף לאחר מעשה נאמן: "שאני הכא דהא שמואל ובית דינו קיים". דהיינו כיון שרבו שמואל עדיין בחיים ויכול להכחישו, באופן זה התלמיד מדייק בדבריו וע"כ נאמן. עכ"פ אנו רואים שהיתה מחלוקת גדולה בין החכמים בזמן שאול, וכל זה עוד בימי חייו של שמואל הרמתי, והכריעו את המחלוקת מואבי ולא מואבית.

עוד נחלקו רבי יהודא ורבי שמעון בטעם, מדוע עמונית ומואבית כשרות לבוא בקהל מיד, מהיכן זה נדרש. וכך מבואר ביבמות (עז, א): "עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, דברי רבי יהודא. רבי שמעון אומר: על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, דרכו של איש לקדם וכו'".

ג. לדעת המהרש"א גם כשהביאה היא בהיתר יתכן שהולד יהיה פסול

המהרש"א (ביבמות שם בחידושי אגדות) שופך לנו אור על כל הסוגיא, אה היומתוך דבריו עולה לנו חידוש גדול אשר לא שיערוהו לפנינו. הוא מסביר שלפי ר' יהודה א בהי מואבי ולא מואבית, כוונת דבריו שזו הלכה למשה מסיני (בניגוד להבנת תותרסי ברי יהודה), כמו שהתבטא יתרא הישמעאלי "כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי" והלשון 'כך מקובלני' פירושו הלמ"מ. לפי"ז הקשה איך לכאורה דואג וסיעתו חשבו לפסול את דוד, ולא האמינו בקבלתם. והיאך חשבו על בועז – שהוא היה אבצן אשר שפט את ישראל שבע שנים – שהוא כביכול נשא את רות שהיתה מואבית, ולדעתם נשא מפסולי קהל. ויותר מזה קשה כיצד הגואל נימק את סירובו לשאת את רות, משום

שסבר שעמונית ג"כ פסולה לבוא בקהל, כיצד העז לצאת נגד קבלה מפורשת של הלכה למשה מסיני. במיוחד שזו קבלה בשם שמואל הרמתי, שהוא עוד חי, וכיצד דואג יוצא נגד זה. גם צריך להבין את נימוקו של הגואל אשר אינו רוצה לייבם מטעם "פן אשחית את נחלתי", ורש"י מפרש זרעי, ומדוע היה חושש על פגם הזרע, ולא היה חושש על הביאה האסורה, שלדעתו רות היתה פסולה לבוא בקהל, ונכללת במה שנאמר "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'".

כדי ליישב את כל הקושיות הנ"ל, מתרץ המהרש"א בזה"ל: "וע"כ הנראה, למאי דמסקינן בפי' כיצד דעשה דיבמה דוחה לא תעשה, וכמ"ש המפרשים דדין יבום נהגו אז אף בקרובים, כמ"ש הרמב"ן בפרשת וישב וכדאיתא בב"ר. וע"כ לא תלה הגואל את דעתו, דמואבית אסורה לדחות היבום משום איסור ביאה, דעשה דיבום דוחה לא תעשה דמואבית, אבל תלה הדבר על פגם הזרע, דהולכים אחר הפסול, וכיון דהיא אסורה לבא בקהל בלא יבום, בניה הולכים אחריה להיות פסולים בקהל, וע"כ אמר לא אשחית את זרעי, שיש לי כבר מאשה כשירה. משא"כ בועז שלא יחוש על זה, שלא היו לו בנים, שמתו כולם בעובדא דמנוח כדאמרינן בפי' הספינה (בבא בתרא צא, א), וזו היתה גם דעת דואג וסיעתו, שאמרו מה שנשא אותה בועז שהיה שופט ישראל, היינו בהיתר ע"י מצות יבום ובביאה ראשונה, ובנו עובד פסול קהל הוא, דהולכים אחריה, ולא האמין בקבלה בהלכה למשה מסיני עמוני ולא עמונית".

מתוך דברי המהרש"א האלו עולה, שישנו חילוק בין מצות יבום לבין דין פסולי קהל. ואע"פ שמצות יבום שייכת ברות לפי שיטת דואג, משום שמצות עשה של יבום דוחה מצות לא תעשה של לא יבוא מואבי בקהל ה', עכ"פ הבן הנולד מיבום זה מביאה ראשונה, הוא פסול קהל. משום כך, הבן עובד שנולד לבעז מרות מביאה ראשונה, הוא פסול לבוא בקהל. לכן הגואל נימק את סירובו לייבם את רות, לא מטעם שהיא פסולה לבוא בקהל, שהרי עשה של יבום דוחה לא תעשה של לא יבוא מואבי בקהל ה', אלא נימק את סירובו בכך שזרעו יפגם, שהרי כבר יש לו בנים מאשה אחרת, משא"כ בועז שלא היו לו בנים, שהרי מתו כל בניו מחמת מנוח, כפי שמבואר בב"ב שם, שלא הזמין את מנוח לכל מאה ועשרים המשתאות שעשה לשלשים בניו ושלשים בנותיו, ומשום כך מתו, לכן לבעז אין את בעיית פגם הזרע, כי לא היה לו זרע.

החידוש בדברי המהרש"א הוא, שאע"פ שיתכן שהביאה היא ביאת היתר, מ"מ יתכן שהולד יהיה פסול. כמו שמצאנו שלפי דעת דואג והגואל היבום של רות הוא מותר, כי עשה דוחה לא תעשה, אולם הילד שילד מיבום זה הוא פסול קהל. משום כך הגואל לא רצה לייבם את רות.

ד. קושיות על המהרש"א מהתוס' – שאם הביאה היא בהיתר והקידושין תופסים הולד כשר

מצאנו בתוס' ביבמות (טז, ב-ד"ה קסבר) שני תירוצים האם פסול ממזר תלוי בביאת איסור או לא. האם רק היכן שהקידושין לא תופסים והביאה אסורה אזי הולד ממזר, או גם באופן שהביאה מותרת אבל הקידושין לא תופסים הולד ממזר. שם התוס' י

מתייחס למה שמובא בגמ' למ"ד עובד כוכבים ועבד הבא על ישראל הולד ממזר. והקשה התוס' בשלמא בעבד הבא על בת ישראל מובן למה הולד ממזר, כיון שיש עליה לאו דלא יהיה קדשה, ולכן יש כאן ביאת איסור ומשום כך הולד ממזר, אלא עובד כוכבים הבא על בת ישראל, שאין כאן לאו, ומהתורה הביאה מותרת, מדוע – שהולד הבא מעובד כוכבים שבא על בת ישראל – יהיה ממזר. ומתוך התוס' שני תירוץ. לתירוץ א' והוא העיקר, אין ממזרות תלויה בביאת איסור, ואע"פ שעובד כוכבים אין ביאתו אסורה, מ"מ כיון שהקידושין לא תופסין בו אם בא על בת ישראל, הולד ממזר. לפי תירוץ ב', אין הכי נמי, ולד שנולד מעובד כוכבים שבא על בת ישראל, מהתורה אינו ממזר, כיון שממזרות תלויה בביאת איסור, וכאן כיון שמהתורה אין כאן ביאת איסור, באמת הולד אינו ממזר מהתורה, ורק מדרבנן הוא ממזר.

יש לכאורה מקום להקשות על דברי המהרש"א מהתוס' הנ"ל. משני תירוץ התוס' כאחד. לפי תירוץ א' בתוס' אנו רואים, שהולד יכול להיות ממזר, רק אם עכ"פ הקידושין לא תופסים. אבל במקרה של בועז ורות שהקידושין ודאי תופסים, שהרי עשה דוחה לא תעשה. מה עוד שהדין של לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה', הוא רק חייבי לאוין, וקידושין תופסין להלכה בחייבי לאוין, בניגוד לדעת ר"ע שסובר שאינם תופסים, ולא קיי"ל כוותיה. א"כ לפי תירוץ זה משמע שהולד אינו יכול להיות ממזר, אם עכ"פ קידושין תופסין. א"כ לכאורה הוא הדין, לגבי המקרה שלנו, שאין הולד יכול להיות פסול קהל כאשר הקידושין תופסין, דמאי שנא פסול ממזר מפסול עמוני. וכן לפי תירוץ שני בתוס', שפסול ממזר תלוי בביאת איסור, א"כ כאן שהביאה של בועז היתה מותרת, ולא רק שמותרת אלא היתה עליו כמצוה, שיש לו עשה דיבום שדוחה לא תעשה של לא יבוא עמוני. וא"כ גם הביאה מותרת וגם הקידושין תופסין, בודאי שאין כל מקום לומר, שהבן עובד – שנולד לבועז מרות – יהיה פסול קהל.

ה. לדעת הענג יו"ט כשהביאה היא בהיתר הולד כשר

איברא מוה"ר יום טוב ליפמן היילפרין זצ"ל בשו"ת ענג יו"ט (חיו"ד סי' קכא) חולק על המהרש"א – למרות שאינו מזכירו ופשוט לו דבאופן שיש עשה דיבום שדוחה ל"ת, אין שום סברא לומר שהולד יהיה ממזר, דהממזרות תלויה באיסור הביאה, ואם הביאה אינה אסורה ואף מותרת לכתחילה, לא שייך לומר שהולד יהיה ממזר. ושם הוא דן בשאלה מה יהיה באופן שגם הבעל וגם הנבעלת שניהם אנוסים, אם בכה"ג הולד ממזר או לא. שמה שאמרו בחגיגה (ט, ב) בברייתא דר' שמעון בן מנסיא אומר מעוות לא יכול לתקון, זה הבא על הערוה באונס, דלא נאסרה על בעלה ישראל, ובכל אופן הולד ממזר, שם מדובר שעכ"פ הבעל היה מזיד והאשה אנוסה, אבל בשניהם אנוסין מה דין הולד, האם נאמר דכיון ששניהם אנוסין הולד לא יהיה ממזר או שלא. וכתב שם העני"ג יו"ט בזה"ל:

"וא"כ הכא בממזרות דודאי נמי דכח ממזרות שבולד תליא בכח האיסור שיש בהאי ביאה, דהרי התוס' ביבמות (דף ט ד"ה והרי) הקשו על הא דפשיטא להשי"ס בכל דוכתא דלר"ע חייבי לאוין לאו בני חליצה ויבום ניהו, ואמאי, לימא עשה דחי לא תעשה. וכן בסוגיא דפ"ק דיבמות משמע דאיצטריך קרא דעליה לדחות אחות אשה מייבום, דאי

לאו קרא הו"א דדחה עשה ללא תעשה, לפום הו"א דעשה דוחה לית שיש בה כרת, וע"כ דאין הוולד ממזר. אין סברא שיהא הדין שיהא מותר לייבם ויהא הוולד ממזר, דבהיתרא קא עביד. וכיון דאיסור ממזרות תליא בכח איסור הביאה, אפשר לומר דכמו בנעבד היכא שהיה מותר להשתחוות מחמת אונס, אין כאן נעבד כלל, הי"נ לענין ממזרות כיון שמותר לעבור על האיסור אין כאן ממזרות . . .

מיהו היכא דעשה דוחה לא תעשה, כגן גרושה שנפלה לפני כהן לייבום, דמדאורייתא מתייבמת ביאה ראשונה, כדאמרינן ביבמות (דף כ), נראה דאין הוולד חלל אם נתעברה בהך ביאה, כיון דשריא לגמרי מן התורה. והכי משמע לישנא דמתניתין בקידושין (ס"ה), כל מקום שיש קידושין ויש עבירה, הוולד הולך אחר הפגום, ואיזו? זו אלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, משמע דוקא כשיש עבירה, אבל כשאין עבירה כלל, אין כאן פגום... וא"כ ע"כ דהיכא דדחי עשה ללא תעשה לא הוי הוולד ממזר, דאי הוי הולד ממזר, אין סברא לומר שידחה ללא תעשה להרבות ממזרים בישראל. . . והכא נמי נראה לי, היכא דדחי עשה דיבום לא תעשה דגרושה אין הוולד חלל כלל, ולר"ע אין הוולד ממזר כלל, כיון דרחמנא שריא, הוי היתר גמור. ואף שבארנו במקום אחר, דאיסור להביא עצמו לידי דחיה, דקיי"ל כר"ל, דכל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה, אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב, מ"מ אם אי אתה יכול לקיים שניהם ודחי, אין כאן איסור כלל ולא חשיבא ביאת איסור לשוויא הוולד חלל או ממזר, דעדיף מביאה באונס שיש בה איסור אלא שהוא אונס, והכא ליכא איסור כלל, ודו"ק".

מה שהוכחנו לעיל מהתוס' ביבמות (טז, ב), שפסול הוולד תלוי באם הביאה אסורה או לא, מתחזקים ומסתייעים מדברי הענג יו"ט, שהוכיח ג"כ בעליל מתו"ס במקום אחר, שאם הולד ממזר או חלל תלוי רק באם הביאה היא ביאת איסור או לא. ובאופן שיש עשה דיבום שדוחה לא תעשה, כגון לאו דאלמנה לכה"ג, או גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, אין שום סברא לומר שהביאה תהיה מותרת, והולד יהיה חלל או ממזר לר"ע. אלא כיון שהביאה היא ביאת היתר שהרי העשה דוחה לא תעשה, ממילא גם הולד שנולד עכ"פ מביאה ראשונה שהיא ביאת היתר, אינו פסול, ואין בו שום פגם כלל.

דון מינה ואוקי באתרין, לכן יוצא לנו לפי הענג יו"ט, כיון שבועז היה לו עשה דיבום, אף אם נאמר כשיטתו של דואג, שסבר שהלאו של לא יבוא עמוני ומואבי מתייחס ג"כ למואבית ועמונית, עכ"פ כיון שהעשה דיבום דוחה לא תעשה של לא יבוא מואבי בקהל ה', א"כ אין שום סברא לומר שהבן שנולד לבועז, קרי עובד, יהיה ח"ו פסול, ויהיה עמוני מצד דקיי"ל בפסולים הלך אחר הפסול, שהרי כאן הביאה היתה ביאת היתר, ולא היה על הביאה שום איסור כלל. א"כ עולה לנו שדברי הענג יו"ט מנוגדים לגמרי למש"כ המהרש"א.

ו. שער המלך מסתפק כאשר הביאה בהיתר האם יתכן שהולד יהיה פסול

ברם בסי' שער המלך על הרמב"ם למוה"ר יצחק נונים זצ"ל (הלי' יבום פ"ו בסוף דבריו שם ד"ה ומ"מ) מסתפק בדבר, באופן שהעשה דיבום דוחה לא תעשה דממזרות,

מה דין הולד, האם נאמר שהדבר תלוי בביאה אם היא ביאת איסור או ביאת היתר, וא"כ פה שהביאה מותרת אין הולד ממזר, או שאין דין הולד קשור ותלוי בהיתר ואיסור הביאה, ויתכן שהביאה מותרת ואעפ"כ הולד ממזר, ואם צד אחד פגום האיש או האשה הולד פסול, דבפסולין הלך אחר הפסול. וז"ל שער המלך (שם):

"ודע שאני מסתפק ביבם שיבם ממזרת או איפכא, ונתעברה מביאה ראשונה, אי הולד ממזר, כיון שמן התורה רמיא עליה ליבומי דאתי עשה ודחי לא תעשה, מי נימא דאין ממזר אלא מחייבי לאוין, והאי כיון דבביאת היתר היא לא הוי ממזר, או דילמא אע"ג דביאת היתר היא, אפ"ה הולד ממזר, דומיא דגר שנשא ממזרת, דק"ל הולד ממזר, אע"ג דגר מותר בממזרת. ובפרק האומר אמתניתין דקתני, כל מקום שיש קידושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר, ופרכינן וכלל הוא, והרי גר שנשא ממזרת דיש קידושין ואין עבירה והולד הולך אחר הפגום. דת"ר גר שנשא ממזרת הולד ממזר, דברי ר' יהודה. ומשנינן, מתניתין ר' יהודה היא, דאמר גר לא ישא ממזרת, דיש קידושין ויש עבירה, יעוי"ש. והשתא, אם איתא דיבם שיבם את הממזרת הולד ממזר, אכתי תקשי ליה, הרי יבם דיש קידושין ואין עבירה והולד הולך אחר הפגום. ויש לדחות, וכעת דין זה צ"ע."

ז. האבני מילואים והמגיה נחלקו בספיקו של שער המלך

הנה מוה"ר אריה ליב הכהן בספרו אבני מילואים (בהל' יבום וחליצה ס"י קעז) הביא את שער המלך הנ"ל שנשאר בצ"ע, והקשה עליו מרש"י ביבמות (דף סח, ב) דמוכח מדבריו דיבם ממזר שבא על יבמתו הכשרה אין הולד ממזר. ובדברי המגיה על האבני מילואים שם תמה עליו בזה"ל: "וזה תימה דבין (שהולד) הולך אחר הפגום ובין שהולך אחר הזכר יהי הולד ממזר, כיון שאביו ממזר, ובהא ליכא ספיקא כלל... וא"כ אף שיש מצוה בבעילה, מ"מ כיון שפגום הוא פגום ופוסל, ולא עדיף מחלל, דפשיטא דאם בא עליה יבם חלל שנפסלה בביאתו, כן שאין הדבר תלוי באיסור הביאה אלא בפגמתו, ואין חילוק בין זה לזה. (דהיינו שאין חילוק בינה לבין הולד, וכשם שהיא נפסלת גם הולד נפסל)".

בעצם יוצא בפשטות, שהאבני מילואים והמגיה נחלקו בספיקו של שער המלך, האם פסול הולד תלוי באיסור הביאה, ואם הביאה מותרת, הבן אינו נפסל, או שהדבר תלוי בפסול האב או האם. לפי דעת המגיה, כיון שהאם נפסלת בביאת היבם שהוא חלל גם הבן נפסל, וכ"ש באופן שהאם היתה פסולה ועומדת גם מלפני הביאה, כגון ביבם שבא על עמונית, לדעה שסוברת – דואג וסיעתו – שהלאו לא יבוא עמוני מתייחס גם לעמונית, שבודאי הבן שנולד נפסל מלבוא בקהל. אבל גם המגיה נשאר שם בכ"ז בצריך עיון.

ח. לדעת שו"ת אחיעזר פסול הולד תלוי בביאה אם היא אסורה או לא

מוה"ר חיים עוזר גראדזנסקי זצ"ל בשו"ת אחיעזר (ח"א סי' ד') הביא מחלוקת האחרונים אם עשה דוחה שני לאוין, והביא שם דעת הגינת ורדים (הובא בס' בית מאיר

סי' קעד) שעשה דוחה שני לאוין. וכתב האחיעזר עפ"י הגמ' ביבמות דיבם כ"ג לאלמנה מן האירוסין, יבוא עשה דיבום וידחה ל"ת, ושם ישנם שני לאוין לאו דלא יקח ולא דלא יחלל. ומזה קשה לסוברים שאין עשה דוחה שני לאוין. כן הקשה מהר"ם מלובלין וכן בבית מאיר שם. וכתב לתרץ האחיעזר (שם אות ה) "וני"ל ליישב להסוברים דאין עשה דוחה ב' לאוין, היינו דוקא ב' לאוין שאינם תלויים זה בזה, משא"כ היכא דלאו אחד הוא על תנאי של לאו השני וכי עיי"ש. והביא האחיעזר (שם ד"ה שו"ר) את ספר המקנה (קידושין סו) שנסתפק בגרושה שנפלה ליבום לכהן, אם מתחללת היא וזרעה, כיון שהביאה היתה בהיתר, ומביא ראייה מגרושה לכהן הדיוט דאתי עשה דיבום ודחי לא תעשה, ושם הרי ישנם שני לאוין, אע"כ דבאמת אין כאן חילול לפי שדוחה. אלא דלשיטת התוס' שרק העראה מותרת, ואין אשה מתעברת בהעראה, ובגמר ביאה איכא נמי מצוה, לא הוי חלל, עכת"ד המקנה. ומדבריו נראה שפסול הבן תלוי באיסור הביאה, דאם הביאה מותרת הולד כשר, ואם הביאה אסורה הולד פסול. ולכן רצה לתלות זאת במחלוקת התוס' והרשב"א, מתי מקיים המצוה, האם רק בשעת העראה או בגמר ביאה, דלפי התוס' שרק העראה מותרת, אבל גמר הביאה היא עבירה, ולכן הולד שנולד הוא חלל. אבל לפי הרשב"א שגם גמר ביאה מותרת, אין הולד חלל. עכ"פ לפי כל הדעות הן לפי התוס' והן לפי הרשב"א פסול הולד תלוי באיסור הביאה.

ברם האחיעזר התייחס לספיקו של המקנה, וכתב: "ובעיקר ספיקו של המקנה י"ל כיון דעשה רק דוחה לא תעשה, והוי רק בגדר דחיה, ולהכי י"ל דהולד חלל, וקצת דוגמא לזה בפסחים (דפ"ד) בו בכשר ולא בפסול, ומ"מ אפשר לשבור עצמות בפסח הבא בטומאה בציבור, דאף דדחוייה חשוב פסול. . . אבל מצד הסברא הישרה נראה, דכיון דאין יצירתו בעבירה, ואפילו מצוה איכא, איך אפשר לומר דיתחלל עיי"ז".

ט. סיכום

היוצא לנו מכל האמור הוא, שהן לדברי אבנר ועמשא בן יתרא, שהיתה להם קבלה מבית דינו של שמואל הרמתי הלי"מ שדרשו עמוני ולא עמונית, שלא רק שלא היתה כל בעיה ביבומי של בועז, אלא אדרבה היתה בזה מצוה, וכן לא היה כל פסול בזרעו. וכן לשיטתו של דואג - שסובר עמוני כולל עמונית - וכך סבר הגואל, עכ"פ אין הולד פסול לרוב האחרונים, דכיון שעשה דיבום דוחה ל"ת דלא יבוא עמוני, ומעשה הביאה היה מצוה, לכן אין שום סברא לומר שהולד יהיה פסול, אם נתעברה בביאה ראשונה. וכיון שרות נתעברה מבוועז מביאה ראשונה, הרי שלא היה כל פסול בזרעו של בועז.

יתכן לומר שהקב"ה סיבב שמלכות בית דוד ומלך המשיח שהוא מזרעו, יצאו דוקא דרך קבלת אותה הלכה למשה מסיני, שנמסרה ממשה רבינו דרך שמואל ובית דינו ולדורי דורות, להוכיח שכשרות ופסלות הכל נקבע לפי אמות מדה של ההלכה, ולא לפי תחושותיהם והגיון לבם של בני אדם.